

**Зауваження та пропозиції до проекту Закону України
«Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-
технічну діяльність»**

Розглянувши проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» вважаємо за необхідне надати зауваження і пропозиції, спрямовані на удосконалення цього законопроекту.

1. Слід зазначити, що проаналізована редакція проекту закону України «Про науку та науково-технічну діяльність» зазнала лише деяких доробок щодо наданих раніше зауважень у порівнянні з попередньою редакцією. Вдосконалення відбулись у частині організації діяльності наукових установ, розширено права наукових установ, врегульовані питання соціальних гарантій для науковців, дещо вдосконалені трудові відносини із працівниками, пенсійне забезпечення наукових працівників.

2. Проект Закону Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (На основі законопроекту під реєстраційним номером 5093 від 19.09.2014) у ст. 1 закріплює визначення *наукової діяльності* як інтелектуальної творчої діяльності, спрямованої на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування. Основними її видами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження, та визначає *науково-технічну діяльність* як наукову діяльність, спрямовану на одержання і використання нових знань для вирішення технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем.

Включення у проекті закону до сфери здійснення науково-технічної діяльності проведення досліджень для вирішення соціальних, економічних та гуманітарних завдань нівелює межі між науковою та науково-технічною діяльністю. Такий підхід виключає проведення фундаментальних досліджень в економічних, соціальних та гуманітарних науках, що пов'язано з визначенням основними видами науково-технічної діяльності лише

прикладних наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок. Таке формулювання не узгоджується також з нормативними вимогами до визначення мети фундаментальних досліджень, що має бути спрямована на вирішення певної проблеми у відповідній сфері суспільних відносин.

На наш погляд, не усунення недоліків чинної редакції закону щодо підстав розмежування наукової та науково-технічної діяльності, а також її форм і видів, а з тими зауваженнями, що зазначені вище вирішення цього питання ще більше ускладнюється.

Для усунення неточностей і суперечливих положень необхідно включити у законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» статтю «Види діяльності у сфері науки», в якій системно визначити види такої діяльності і предмет кожного з них із відмежуванням форм, видів і методів її здійснення.

3. Наступним проблемним питанням виступає нечіткість встановлення предмету науково-педагогічної діяльності. Відповідно до чинного Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» науково-педагогічна діяльність-педагогічна діяльність у вищих навчальних закладах, пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю. Але й законопроект не розкриває характер та види зв'язків педагогічної та наукової діяльності, які повинні бути дотримані для кваліфікації науково-педагогічної діяльності.

Таким чином, пропонуємо викласти визначення із урахуванням положень Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII у такій редакції: науково-педагогічна діяльність – професійна діяльність вчених у вищих навчальних закладах, спрямована на надання якісної вищої освіти, сприяння створенню нових знань та проведення наукової, науково-технічної діяльності.

4. Відповідно до ст. 4 законопроекту до суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності відносяться і громадські організації. Закон

України «Про громадські об'єднання» № 4572-VI від 22 березня 2012 року передбачає існування громадських об'єднань у двох формах – у формі громадської організації і громадської спілки. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи. Чи означає це, що громадська спілка не може бути суб'єктом наукової і науково-технічної діяльності?

5. Слід у цілому позитивно оцінити пропозицію, передбачену частиною 2 статті 5 законопроекту, щодо права вченого об'єднуватися з іншими вченими в громадські організації, постійні або тимчасові наукові колективи для проведення спільної наукової і науково-технічної діяльності.

Проте аналіз нормативного матеріалу законопроекту свідчить про відсутність механізму та форм реалізації вченими цього права, що говорить про його декларативний характер. Вважаємо, необхідно включити норми щодо можливих моделей формування постійних або тимчасових наукових колективів, приміром, із залученням наукових установ (з метою отримання грантового фінансування) або без залучення юридичної особи для спільної наукової діяльності. Отже, норма частини 2 статті 5 законопроекту щодо права вченого об'єднуватися у постійні або тимчасові наукові колективи потребує наведення у тексті законопроекту механізму її реалізації. Ефективна діяльність постійних та тимчасових наукових колективів залежить від наявності законодавчих передумов такої діяльності, зокрема, закріплених моделей та форм створення наукових колективів для проведення спільної наукової і науково-технічної діяльності.

6. Для більшої ефективності виконання посадових обов'язків науковими працівниками слід передбачити можливість дистанційної праці для цієї категорії працівників. За сучасних умов розвитку інформаційно-комунікаційної сфери і технологій та сутності і характеру наукової праці

можна з впевненістю констатувати, що режим праці вчених і наукових працівників, здебільшого, не залежить від місця виконання трудової функції. Чимало з них працюють за сумісництвом поза місцем знаходження роботодавця – наукової установи.

Таким чином, необхідно закріпити в законопроекті наявну тенденцію наукової праці на умовах віддаленої (дистанційної) роботи, для чого необхідно ввести в обіг поняття «віддалених наукових працівників», «віддаленої (дистанційної) роботи» і передбачити можливість встановлення відповідного режиму праці для наукових працівників в наукових установах

7. Вважаємо за необхідне доповнити ст. 7 законопроекту, що регулює діяльність наукових установ, положенням, яке регулюватиме видавничу діяльність таких установ наступного змісту: «Наукові установи мають право здійснювати видавничу діяльність, виступати засновниками видавництв, засновувати засоби масової інформації, в тому числі наукові видання, журнали в Україні та за кордоном, в тому числі разом з нерезидентами, для чого укладати договори про спільну діяльність».

8. Пропонуємо доповнити ч. 10 ст. 7 законопроекту положенням щодо можливості створення тимчасових творчих колективів, в тому числі за участю вчених, які не є співробітниками наукової установи.

9. Викликає зауваження положення, закріплене у ч. 1 ст. 8 проекту Закону, відповідно до якого земельні ділянки, основні засоби, інше майно та обладнання закріплюються за державними науковими установами на основі права оперативного управління. Таке положення протирічить статті 92 Земельного кодексу України, згідно з якою земельні ділянки із земель державної та комунальної власності передаються підприємствам, установам та організаціям, що належать до державної та комунальної власності, на праві постійного користування. До речі, аналогічна норма міститься у самому проекті Закону (ч. 5 ст. 7), тобто наявна колізія між окремими нормами законопроекту.

10. Маємо вказати на велику кількість бланкетних норм до майбутніх підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема, вимоги до наукових установ, які претендують на внесення до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави, критерії надання та позбавлення статусу національного наукового центру, тощо. Уявляється, що такі вимоги повинні бути встановлені у самому Законі, а не в підзаконних нормативно-правових актах, що є гарантією реалізації відповідних прав суб'єктів наукової діяльності.

11. У проекті Закону законодавчо унормовується створення нових елементів інфраструктури наукової і науково-технічної діяльності:

- центр колективного користування науковим обладнанням: створюються з метою надання доступу вітчизняним та іноземним вченим до унікального обладнання для проведення ними наукових досліджень, для залучення студентів, магістрів, аспірантів та молодих вчених до науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (ст. 13);

- державна ключова лабораторія з відповідного напрямку наукових досліджень і науково-технічних розробок як механізму вирішення найбільш актуальних проблем розвитку науки та найперспективніших напрямів наукових досліджень (ст. 15).

На наш погляд, більш прийнятним було б не впровадження нових організаційних форм здійснення наукової діяльності, а закріплення на законодавчому рівні права на добровільне об'єднання наукових установ та (або) вищих навчальних закладів у формі юридичної особи або на основі договору про спільну наукову і науково-технічну діяльність, що дасть підстави таким суб'єктам самостійно обирати форму співробітництва. Зайва зарегламентованість відносин не вирішить основних питань: фінансування та координації спільної наукової діяльності, управління та розпорядження результатами такої діяльності.

12. Статтю 16 законопроекту присвячено встановленню правового режиму і регулюванню порядку ведення Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання.

Привертає увагу непослідовність у розподілі повноважень стосовно його формування і ведення між Кабінетом Міністрів України і центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності. Відповідно до ч. 2 зазначеної статті законопроекту Положення про порядок внесення наукових об'єктів, що становлять національне надбання, має приймати Кабінет Міністрів України, в той же час порядок державної реєстрації має затвердити центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності. Такий розподіл нормативного регулювання, на нашу думку, є недоцільним, оскільки фактично стосується одного процесу: реєстрації і ведення Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання. Вважаємо, що порядок ведення вказаного державного реєстру і порядок внесення до нього певних об'єктів (порядок державної реєстрації) мають регулюватись одним нормативним документом – Постановою Кабінету Міністрів України.

13. У запропонованому проекті Закону визначено, що остаточне рішення про проведення державної реєстрації наукових об'єктів, що становлять національне надбання, віднесено до компетенції Кабінету Міністрів України. У той же час особою, відповідальною за безпосереднє ведення такого реєстру, є центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

На нашу думку, з метою забезпечення швидкого та обґрунтованого прийняття рішень про віднесення того або іншого об'єкту до складу наукових об'єктів, що становлять національне надбання, та їх відображення і фіксації у Державному реєстрі доцільно обидва ці питання віднести до

компетенції центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності. Основні вимоги до об'єктів, що подаються заявником для встановлення відповідного правового режиму національного надбання, слід закріпити у раніше зазначеній Постанові Кабінету Міністрів України.

14. Слід звернути увагу, що у ст. 17 і 18 зазначеного проекту Закону відсутній механізм координації між НАН України і галузевими академіями наук, який відсутній і у спеціальному Законі України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу» № 3065- III від 7 лютого 2002 р. Вдається, доцільно доповнити статтю 17 проекту положенням щодо визначення ролі НАН України у наукових дослідженнях галузевих академій наук та визначити перелік випадків, коли необхідно проведення експертизи тематики фундаментальних наукових досліджень Експертною радою Національної академії наук, а також надання експертних висновків з інших питань.

15. Згідно з ч. 2 ст. 18 проекту закону матеріально-фінансове забезпечення національних галузевих академій наук здійснюються згідно з положеннями, встановленими для Національної академії наук України, що може бути неоднозначно розтлумачене. Пропонуємо чітко визначити, що Національні галузеві академії наук є головними розпорядниками бюджетних коштів.

16. Стаття 29 поданого законопроекту визначає, що правовий режим наукового і науково-технічного результату як об'єкта інтелектуальної власності визначається чинним законодавством України.

У цьому питанні законопроект залишає невирішеною проблему, яка існує вже багато років: не проводить систематизації об'єктів, що створюються у сфері наукової, науково-технічної і інноваційної діяльності (науковий і науково-технічний (прикладний) результат; інноваційний продукт; інноваційна продукція; наукова (науково-технічна) продукція;

інновації; технології). Не вирішено й питання щодо співвідношення таких об'єктів з об'єктами інтелектуальної власності. Це стало причиною некоректного формулювання змісту положення цієї статті, як «правовий режим наукового і науково-технічного результату як об'єкта інтелектуальної власності», оскільки такі результати прямо не включені до переліку об'єктів права інтелектуальної власності у ст. 420 Цивільного кодексу України, а самі наукові і науково-технічні результати містять, але не зводяться до об'єктів інтелектуальної власності.

17. Заслуговує на підтримку створення консультативно-дорадчого органу Національної ради України з питань науки і технологій, який забезпечить участь представників наукової громадськості та реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності, що, в свою чергу, послугує ефективним механізмом її реалізації. Але зауважимо, що створення такого органу при Кабінеті Міністрів України можливе лише як тимчасового, оскільки в ч.1. ст. 48 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 № 794-VII за Кабінетом Міністрів України закріплено право утворювати тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

18. Викликає зауваження пропозиція, викладена у абз. 3 ч. 3 ст. 35 законопроекту. Згідно з нею учені наукових установ, що беруть участь у навчальному процесі у вищих навчальних закладах обсягом до 240 годин на навчальний рік, працюють за гнучким графіком роботи із збереженням заробітної плати за основним місцем роботи.

Слід підтримати ініціативу авторів проекту щодо збереження заробітної плати наукових працівників за основним місцем роботи при викладанні у вищих навчальних закладах. Гнучкий режим праці дозволяє науковим працівникам поряд з провадженням наукової діяльності працювати за сумісництвом деінде. Однак, чим пояснюється встановлення умови у викладанні обсягом до 240 годин на навчальний рік, є не зрозумілим. Згідно з Положенням про умови роботи за сумісництвом працівників державних

підприємств, установ, організацій, затвердженому наказом Міністерства праці України, Міністерства юстиції України та Міністерства фінансів України від 28.06.1993 № 43 не вважається сумісництвом педагогічна робота з погодинною оплатою праці в обсязі не більш як 240 годин на рік.

Вважаємо, доцільним обмежити науковим працівникам можливість викладання у вищих навчальних закладах лише вимогами сумісництва у відповідності до трудового законодавства.

Сумісництво – виконання працівником, крім основної, іншої регулярної оплачуваної роботи на умовах трудового договору у вільний від основної роботи час на тому самому або іншому підприємстві за наймом. Тривалість роботи за сумісництвом не може перевищувати чотирьох годин на день і повного робочого дня у вихідний день. Загальна тривалість роботи за сумісництвом протягом місяця не повинна перевищувати половини місячної норми робочого часу.

19. Потребують уточнення суб'єкти (одержувачі) та схеми фінансування окремих наукових і науково-технічних програм згідно ч. 3 ст. 45 проекту Закону.

Пропонуємо абз. 1 ч. 4 ст. 45 проекту Закону доповнити після слів «здійснюються для: », а також абз. 3 ч. 2 ст. 45 проекту Закону наступними напрямками:

- оплата праці працівників наукових установ в межах посадового окладу;
- витрати на оплату комунальних послуг;
- оплата оренди приміщень.

Вказані норми будуть кореспондувати з ч.1 ст. 55 Бюджетного Кодексу України, чим буде забезпечуватися базове фінансування та мінімум на утримання наукових установ, збереження їх кадрів та додаткові мінімальні витрати щодо розвитку наукових установ. А фундаментальні дослідження будуть здійснюватись за рахунок напрямів, які відображені, крім запропонованих в абзаці 3 ч. 2 ст. 45.

20. На розвиток можливості розміщення власних надходжень на рахунках у державних банках, що передбачено ч. 3 ст. 8, пропонуємо закріпити в проекті Закону право наукової установи відкривати вкладні (депозитні) та поточні рахунки в установах банків з можливістю вільного розпорядження коштів, отриманих від надання дозволених законодавством платних послуг. Такі зміни, дозволять підвищити автономію наукових закладів, спрямувати кошти на організацію наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності. Окрім того, вказана норма потребує відповідних змін в Бюджетному кодексі, які дозволять вільно розпоряджатися власними надходженнями та підвищити самоокупність наукової і науково-дослідної діяльності в державних наукових установах. Такий підхід дозволить фінансово стимулювати науково-технічний розвиток та інноваційну активність, яка здійснюється в Україні, дозволить виключити одну з ключових причин законсервованого технологічного відставання (а в деяких галузях деградування) України.

21. Слід визнати позитивним кроком надання права вищим навчальним закладам і науковим установам бути засновниками господарських товариств у формі товариства з обмеженою відповідальністю, передаючи як вклад право використання об'єктів права інтелектуальної власності, виключні майнові права інтелектуальної власності на які належать цим установам та навчальним закладам (ст. 57 законопроекту).

При цьому потребують уточнення у законопроекті предмет діяльності таких товариств: їх виключним предметом діяльності слід визнати здійснення наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та трансферу технологій, з метою доведення результатів наукових досліджень до стану практичної реалізації, а також застосування та комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності, в тому числі об'єктів права інтелектуальної власності та технологій.

Крім того, вважаємо необхідним закріпити вимоги до формування статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю, яке

створюється вищим навчальним закладом або науковою установою, та щодо форми вкладу інших співзасновників. Оптимальною моделлю формування статутного капіталу вбачається така: у випадку створення господарського товариства вищими навчальними закладами або науково-дослідними установами спільно з іншими фізичними чи юридичними особами, частка таких установ має перевищувати 50 відсотків статутного капіталу господарського товариства. Частка інших засновників у статутному капіталі такої юридичної особи повинна бути сплаченою у грошовій формі не менш, ніж на половину.

22. Потребує доопрацювання ст. 57 законопроекту у частині термінології, що використовується. Не відповідають обраній організаційно-правовій формі товариств – товариству з обмеженою відповідальністю – такі поняття, як «акції», «акціонери» (ч. 3 і ч. 5). А у частині 5 цієї статті явно пропущена частка «не» перед словом «включається», що може мати принципові наслідки, – явно протилежні меті збереження нематеріальних активів наукових установ та вищих наукових закладів у випадку ліквідації створеного ними або за їх участю господарського товариства.

Пропозиція прийняття проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» є актуальною, необхідною і заслуговує всебічної підтримки. Але сам проект Закону потребує істотного доопрацювання із врахуванням викладених зауважень.

Директор Інституту

Ю.Є. Атаманова